

„ТЕРЕН У НОЗІ“ НЕДРУКОВАНА ПОЕМА ІВ. ФРАНКА

Український текст Франкового оповідання „Терен у нозі“ появився в 1906 р. в XXXV й XXXVI тт. „Літературно-Наукового Вістника“. Перед тим друкувалось це оповідання по-німецьки ще в 1904 р. у вечірньому виданні віденського денніка „Zeit“, у чч. 527—532 п. н. „Der Dorn im Fusse. Eine Erzählung aus dem Huzulenleben“. У віденській редакції перележало оповідання від початку 1902 р. Було готове вже бодай у січні 1902 р., коли листом із 4 лютого 1902 р. могла редакція денніка звертатися до Франка з таким проханням: „Вашу новелу „Терен у нозі“ ми перечитали з великою цікавістю. Вона дуже нам сподобалась і ми бачимо в ній гарний приклад українського рідного мистецтва. Однаке ми осміляємося запитати Вас, чи не були-б Ви готові скоротити новелу в кількох місцях, виключно самі описи. На нашу думку, гостріше зазначення акції не тільки піднесло-б мистецьке враження оповідання, але й зробило-б його для друкування у нас далеко догіднішим; бо в його теперішньому об'ємі ми мусили-б розділити його на 3—4 фейлетони, що певне мусіло-б статися коштом мистецького враження“. Що відписав і зробив Франко на пропозицію віденської редакції, розвязка цього, сьогодні заслонена перекладом українського тексту з німецького, криється в листах Франка до редакції денніка „Zeit“.

Як тема оповідання „Терен у нозі“ захопила Франка, бачимо це з того, що в 1907 р. він узявся обробити тему оповідання в поемі, але на жаль докінчив її не перед своєю хворобою, а тільки вже в часі хвороби. В архіві Франка зберігся і старий недокінчений текст поеми в 403 ч. 403 й новий, писаний під диктант Франка двома чужими почерками в ч. 508. Друкуючи перший текст, подаю відміни старшого в примітках.

ТЕРЕН У НОЗІ.

Присвячуя пам'яті Зиновії Бурачинської.

По обіді. Літо. День чудовий.
Усміхається пречисте небо.
Все повітре паходами диші
З половин від свіжих перекосів,
Із зрубів від спілі малини,
Із ґрунів з живичної смереки.
З панотцем ми вийшли у садочок,
На шпилі під яблонею ¹ сіли.
Ось під нами Черемош ізвився ²,
Як гадюка та срібно-зелена;
Він шумить, клекоче, мов скажений,
Під горбком гризе скадистий беріг.
Та над ним в святочному спокою
Гріється мале село гудульське.
Понад берегом стежки стрічками,
На стежках то легіні купками,
То ³ гуцулки в горботках червоних.
Дітвора купається край ⁴ моста,

На шкатетах їдуть господарі ⁵,
Пишно їде дівчина-Гуцулка,
Пишно їде і цигаро курить.
Довго-довго мовчки ми сидили,
Напували легкі тим повітрем
Запахущим, напували душу
Супокоем, тихою красою.
І промовив панотець старенький:
„Що, любуетесь? Й ⁶ справді варто
Інше тут жите, як там у Львові,
Менше шуму, грому біганини,
Та про те“—
„Про те не менше горя“—
Я домовив, як ⁷ він зупинився.
„Горя! Ну, се зіле всюди пнеться ⁸,
Та не тес я хотів сказати.
Простота тут, первіні ще люди.

¹ яблунею. ² ізвивється. ³ В оригіналі помилка: „Ту“. ⁴ купаєсь коло. ⁵ господарі. ⁶ любуетесь? I. ⁷ дорік коли. ⁸ пнеся.

Гляньте, ген по горах, по узбічах,
На верхах, сегельбах недоступних,
Всюди Гудул гніздиться, газдує.
Любити він, як¹ той орел, самотність,
Любити жити сам серед природи,
Так, що² інколи пів днини ходу
До найближшого бува³ сусіди.
Можете собі подумати, пане,
Що за люди, погляди та вдачі
Виростають у такім околі,
На гірських вітрах, під шум потоків
В ненастному стогнаню ліса,
При маржіні вічно та⁴ в безлюдді
Як тут дико пристрастри буяють,
Як тут близько від думок до діла,
І які тут скорі⁵ переходи
Від високих поривів геройства
Аж до звірства найдикшого шалу⁶!“

Він замовк і голіву повісив
Мов думками десь блукав⁷ далеко.
Потім знов заговорив помалі:
„От хоч би про себе вам сказати!
Трицять літ жиу вже тут між⁸ ними,
Час було привикнути до всього.
А про те нераз таке побачу
І в такі безодні серця мушу
Заглядять, що жах мене проймає⁹.
Іншим разом знов із уст тих простих
Шо с таке блісне, що моя світіч
Враз освітить¹⁰ ясно все довкола,
Шлях покаже там, де весь мій досвід
І наука стежки не знаходить.
Ось послухайте одну пригоду,
Що мені притрафилася недавно!

„Тому рік—було так само гарно...
Косовиця. Я лиш пообідав
І¹¹ збирався йти на онсеї ґруник,
Де якраз докошували сіно.
Аж тут входить Гудул. „Слава!—„Слава!“
„Відki, сину?“—„Я тутешній, отче,
Кочеранюків Олекса“. Тут лиш
Я пізнав. Його отець далеко
Жив, аж під верхом Катрафійовим,
Що найменше шість годин дороги
На коні страшними плями.

„Що-ж чувати?“—„Гаразд, панотче¹²,
Лиш нам неньо, бачу, вмерти хоче“.

„Що, твій неньо? Адже тиждень тому

Він ходив ще в Кути на дарабі“.

„Ta ходив, а як вернув, панотче,
To почув себе якос не добре,
I як ляг, то не встає й до нині.

Ta я зі¹³ шкапем прийшов, панотче,
Ta просві-бих¹⁴—неньо так просили,—
Сповідатися¹⁵ хочуть. „Руш, Олексо!—
Tak казали—ta проси доконче¹⁶...
Ta не гайтесь¹⁷... „To вже, панотче,
Як би ласка“...—I вклонився в ноги.

„Що-ж—говорю, —сину, тут не ласка,
Tut повинність. Збігай лиш, небоже,
Po дяка!“—„Ta я вже був, панотче,
Zaraz vіn прийде.. Oсь вже й¹⁸ надходить“.

¹ мов. ² щоб. ³ було ⁴ і. ⁵ I які близькін. ⁶ найдикіших оргій. ⁷ блудив. ⁸ жио тут межі. ⁹ здіймає. ¹⁰ освітит. ¹¹ Тай. ¹² панотче. ¹³ зо. ¹⁴ би. ¹⁵ Сповідатись. ¹⁶ проси, щоб конче. ¹⁷ гаючись.. ¹⁸ вже. ¹⁹ господарь. ²⁰ прівру. ²¹ Всі його поради слухать раді. ²² шістдесят. ²³ I що се. ²⁴ Адже. ²⁵ Ce мов та осіння. ²⁶ хилилось.

.Швидко ми зібралися в дорогу,
Посідали усі три на коні
Тай побралися плями в гори.
В нас дорога не для скороходів:
Наче нитка веться понад кручі,
Через зломи, попід облазами,
Крок за кроком, кінь один за другим.
Потягні іх ані не думай!
Кінь гуцульський тут господар¹⁹ повний,
Тут покажу увесь свій розум.
Ти сиди на нім, та лиш любуйся,
Як спокійно темносинім оком
Він безодні мірить обік себе,
Як безпечно, легко, делікатно
Він по стежці йде на п'ядь широкій
Над такими дебрами, що в тебе
Дух захапує. Тобі здається,
Що лиш крикни тут, то вже сам голос
І тебе й шкапя здмухне у провал²⁰.
„Ось ми мовчки їдем, і міркую
Я про Кочераніока старого.
Гудул—богатир, на все около
Найславніший з давніх літ керманич,
Чоловік порядній і статочний,
Всі його за чесність поважають,
Рад його всі слухають охотно²¹.
Не старий ще, сімдесят²², здається,
Не дійшло ще. Два сини жонаті
І отсей ще парубок. I що-ж то²³
Сталося йому, що занедужав?
Адже²⁴ перед тижнем ще здоров був
Що-ж—гадаю,—на все божа воля!
В Гуцулів—керманичів здоровле
Наче та осіння²⁵ погода:
Тут сміється, а за хвилю—фуга!
Черемо зрадливий. Певно мусів
Десь перестудитися порядно.
Сто разів не шкодило нічого,
А вкінці таки своє зробило.

Сонце вже за кичеру сідало²⁶,
Як ми стали на Катрафійовім.
Під самим верхом у видолинку
Мов у пригорці якій великий,
Серед запахущої левади
Кочеранюків лежав осідок.
На нових смерекових побоях
Пурпуром горіло ще промінє,
І тиша стояла скрізь велика
І спокій і паходії літній.

Ми пустили коні на леваду,
A самі війшли в тісне подвіре.
Тут сиділи вже два-три сусіди
Пикаючи люльочки спокійно,
A під голим небом, на мураві,
Лиш веренео одною вкритий
Хорий наш лежав. Лице запало,
Очи дивним полум'ям горіли
I вдивлялися недвижно в небо.

Поздоровив я усіх присутніх,
Підійшов до хорого. „Миколо,
Що ти робиш? Чую, щось жартуюш?“

„Ні, панотче годний, не жартую!
Смерть моя надходить, добре чую“.
„Що-ж таке болить тебе, Миколо?“
„Все болить, панотче! В грудях коле...
Ну, та що вже, час мабуть до дому“.
Попросив я всіх присутніх вийти,
Сам засів Миколу сповідати,
Причастив його, святым олієм
Помазав, а там засів з газдами,
Розмовляю та синів питая,
Чи давно захорував іх дедьо,
Що йому робили, чим лічили?
„Ta як з Кут прийшли, тай зараз кажуть:
„Це, синки, остатній раз ходив я.
Вже мені Черемоша¹ не бачити,
Прийдеться відай мені вмирати“.
Так говорять, а самі нічого,
І не видно так по них, щоб хорі,
Лиш в очах горить щось незвичайне.
Ми собі не² в гадці. От гадаєм,
Може дедьо випили де троха.
Аж вночі взяли стогнати дуже,
Вхопили кольки їх попід груди.
Вже ми всяко їм давали раду,
Привозили й дохторя³ із Жабя,
Ta, як бачите, не помагає“.
„Що-ж казав вам доктор?—Ta нічого!
Подивився, вусами порушав,
Записав лікарство тай поїхав.
А десятку треба було дати.
А як я до Жабя з ним вертався,
То сказав: „У твого дедя⁴, каже,
Слабість не страшна, а хлоп він сильний
Вітримав би ще й утром гріше.
Тільки щось таке в душі у нього,
Щось його гризе і мулив, —каже,—
Отсе може в гріб його загнати“.
Здивувало се мене не мало,
Бо на сповіді ніщо такого
Я не чув від хорого Миколи.
„Ну, а що-ж,—питаю знов у сина—
Говорив вам дедьо⁵ щось такого?
Скаржився на що чи гризся чимось⁶?“
„Ні, лиш те одно ураз говорить:
„Діточки, ви мною не журіться?
І не⁷ траттеся ні на які ліки,
Бо мені ніщо вже не поможе,
Бо я знаю, смерть моя приходить⁸.“
Отсе все ми этиха¹⁰ говорили,
Сидячи на тесаній колоді
Коло хати осторінь старого.
Він лежав недвижно все на місці
Із лицем оберненим до неба,
Не стогнав, лиш звільна важко¹¹ дихав,
Бачилось, що спав по маслосвяті.
Втім рухнувся, пробував устати¹²,
Застогнав і важко головою
Впав на подушку. „Олексо, де ти?“
Син до нього¹³. „Панотець ще геїде¹⁴“

„Геїде¹⁴, дедьо, будуть ночувати,
Бо в низу вже пітъма западає.
Може вас занести у хороми?“
„Ні, небоже, полежу ще геїде¹⁴.
Панотця поклич!“
Я наблизився.
„Мучуся, панотче,—рік Микола,—
Мучуся, та ні, не можу вмерти“.
„Ну, не говоріть таке, Миколо!
Відки вам се в голову засіло¹⁵,
Що вам конче нині смерти треба?“
„Ой, панотче, це¹⁶ я добре знаю,
Ta не те гризе мене і мучить!
Але гріх у мене, гріх на серці
Непрощений, тим то вмерти годі“.
„Що за гріх такий? Скажи,¹⁷ Миколо
Аджеж тілько що ти сповідався¹⁸!
To хиба ще тайний гріх у тебе¹⁹?
Що-ж, я можу сповідь доповнити.
Війдіть, люди!“
„Ні, най не виходять!
Най до мене близше всі приступлять!
Дивний се у мене гріх, панотче!
Я вже й сам не знаю, що з ним діять,
Як його з душі своєї збути²⁰?
Я його вже тричі сповідався,
Задя нього, тричі йшов я пішки²¹
До святого Івана до Сучави,
Мене тричі з нього розрішали,
А про те він на душі й до нині,
Ніби камінь вчеплений до ший,—
Через нього й вмерти я не можу.
Ось лежу й гляджу²² в святеньке небо,
І мені здається, що хтось гнівно
Замика його передо мною,
Що там щось мов темна-темна хмара
Мені в гору стежку заступає;
Що на мні тут щось тяжке висить,
Мов торби каміня й глою повні,
І не можу я ступити з місця.
Радьте що, панотчу поважний,
Поможите душу облекшити²³!“
„Ну, скажіть, що мав йому я радити²⁴?
Гріх якийсь його турбувє душу,
Хоч його він тричі сповідався.
Може сповідався він²⁵ нещиро,
Затаїв подробиці найтяжши,
І гризе той²⁶ гріх його сумлінє?
„Вияви—кажу йому—Миколо,
Вияви свій гріх зовсім по правді!“
„Так, панотче, добре ви сказали.
Ta не тілько вам, і всім присутнім
Виявлю, чей сердце лекше буде.
Сядьте, газди, геїде коло мене,
Слухайте, що буду повідати“.
Сіли всі ми коло нього близько,
І при ньому також поставали²⁷
Три сини—три явори гірські,
Дві невістки—дві гудульські кралі.
A на небі власне перші зорі

¹⁾ Черемошу. ²⁾ собі й не. ³⁾ дохтора. ⁴⁾ дядя. ⁵⁾ Дедьо говорив вам. ⁶⁾ на що? Чи турбувався? ⁷⁾ не турбуйтесь ⁸⁾ В тексті чужою рукою пропущено „не“. ⁹⁾ Вже я знаю, що вмирати мушу. ¹⁰⁾ стиха. ¹¹⁾ лиш важко-важко. ¹²⁾ піднімались. ¹³⁾ него. ¹⁴⁾ тута. ¹⁵⁾ Цього рядка бракує в тексті, писаному чужою рукою. ¹⁶⁾ се. ¹⁷⁾ Скажіть. ¹⁸⁾ Ви сповідались. ¹⁹⁾ To хиба сей гріх і затаїли. ²⁰⁾ Моеї збутись. ²¹⁾ Пішки йшов я. ²²⁾ Гляжу. ²³⁾ Полекшти. ²⁴⁾ Що я мав йому порадити, сину. ²⁵⁾ Ну, що, може сподіавсь. ²⁶⁾ Сей. ²⁷⁾ I сини при ньому поставали.

Виринали, тихо миготіли.

„Слухайте¹, панотчику величній²,
Слухайте, мої сусіди любі!—
Так говорить стогнути Микола.—
Сорок³ літ, а може й більше тому,—
Я ще парубком гуляв. Як нині
Тямлю: день був літній, як сегоднє⁴,
По левадах бренькотіли коси,
А я гнав із рабенця дарабу.
Як тепер її ще бачу: чвірка,
На переді Лесь Гутюк при кермі,
Я при задній. Десь коло полудня
Ймисливши ми спочити в Ясенові.
На зарінку дітвори богато.
Ми собі дарабу причепили,
До шинку побігли поспідати.
Закусили, тютюну купили,
Тай гайдя дарабу кочувати.
На дарабі, як звичайно, діти
Бігають, з дараби в воду скачуть,
Плещуться—нам се не в дивовижу.
Най собі! Відбили ми дарабу,—
Діти всі на беріг. Ба, дивлюся,
На заді коло моєї керми
Хлопчик скулився... вже не маленький,
Може так дванацять літ, тринацять.
Скулився, сидить і не вважає,
Що дараба вже на бистру воду
Випливає: „Хло,—кажу до нього,—
Ти куди?“—„Я там!“—сказав недбало
Тай кивнув⁵ недбало головою
В низ на Черемош, на мене навіть
Не поглянув, тай сидить спокійно,
Мов чогось у воду задивився.

„Се мені також не в дивовижу.
Думаю—хлопчище провезеться,
Певно хоче на той бік дістатися⁶.
А я скоче зліти, нам не штука
З бистрини на мілчу воду зіхати,
Ну, а там нехай бриде сарако.
А вода під нами каламутна,—
Клавузу, бачте, в Шибені пустили,
Та проте і я Лесь, ми⁷ знали
Кожде місце, де злазити⁸ можна.

„І стою собі, держу за керму,
Десь колись у воду нею вдарю,
Люльку курю і мовчу, байдуже
Про хлопчища⁹. Та бо мій хлопчище¹⁰
Мовчки встав не кажучи ні слова,
Закотив штанято по коліна,
На конець¹¹ дараби наблизився,
І легенько, мов ніде нічого,
Звісив ноги, сам спустився в воду,
І без голосу, без пари з рота
Щез безслідно в каламутній хвилі.

„Сталось се так скоро, так неждано,
Так спокійно якось і природно¹²,
Що я глупо витріщивши очі
Все те бачив, кождий рух хлопчини,
І не встиг сказати ані слова.

„Зразу навіть я аж розсміявся,
Думав: хлопець певно плаве добре,
Хоче з бистриною поборотися¹³.

Та бо бачу: ні сліду хлопчини.
Може за дарабу де вчепився?
Ні, не видно! Може так нурця дав
І за хвилю вирине далеко?
Ні, не вирина! Дараба наша
Відплила вже шмат від того місця,
Але хлопця ні сліду ні духу!
Тут мороз пройшов мені по тілі.
Так мені зробилось якось дивно,
Ніби сам я вбив¹⁴ хлопчину того,
Ніби сам¹⁵ зіпхнув його з дараби,
Ніби¹⁶ ніс в руках свою дитину
І нараз її у воду кинув.

„І я з жахом позирнув на Лесь¹⁷,
Чи не бачив він, що за плечима
В нього сталося? Ні, Лесь спокійно¹⁸
Кермою поскрипув своєю.

Потім ще я з більшим жахом глянув
На село, на береги, чи там хто
Не побачив, що тут в мене сталося?
Ні, дрімають береги на сонці,
Вербі віті у воді купаються,
Де-де з хат ще дим клубами веться.
Та на вулицях нема никого,
Навіть діти з над ріки побігли¹⁹.
Відіткнув я, знов гляджу у воду,—
Вже далеко ми від того місця,
Але хлопця ні сліду ні духу.
Але знов мені на серці стало.
Мов би вколов, або горячим
Жигалом до рани доторкнувся.
Страшно так чогось, аж в горлі дусить,
Але з середини рівночасно²⁰,

Преться слово на уста—не слово,
Але крик страшний, немов булькоче

І кипить у горщику замкненім²¹.

Пережив я там таку хвилю

Повну страху й дикої тривоги,

Яких мало хто переживає²².

„Перегнали ми вже Устеріки,
Де Черемош Чорний з Білим збігся
І дісталися на більшу воду,
Де пливе дараба безпечнійше.

І мені там стало спокійніше
На душі, я відіткнув глубоко,
Мов тягар який з плечей скотився.
Вчасно доплили ми до Вижниці,

За свій труд одержали заплату.

Накупили дечого для дому,

Й досвіта, підночувавши троха,

Рушіли назад у наші гори.

Перейшовши із Вижниці в Кути,

Ми пішли гуртом досить великим

Серед жартів та розмов веселих.

Я в тім гурті був найвеселійший,

Мов би то вчорашиної пригоди

І зовсім зо мною не бувало.

„Поки ми дійшли до Ясенова,

І День літній був, ось як нині.

І Хлопчище. 11 Кінець. 12 Якось,

натуруально. 13 Поборотись. 14 Мов би я убив. 15 Мов би я. 16 Мов би. 17 Юр. 18 Сталось?

Ні, спокійно Юр. 19 діти кинулись купатись. 20 Замість двох останніх рядків усього один:

страшно так чогось і рівночасно. 21 Цей рядок у тексті з 1907 р. останній. 22 На боці

дата: 5 IX 1912.

Весь наш гурт помалу розійшовся
І ми з Лесем тілько два зістали.
Та коли ми наблизятається стали
До шинку, перед яким учора
Ми свою дарабу припинали,
В мене знов мороз на душу вдарив,
І я боязно зирнув довкола,
Чи не йде хто, хлопця не шука.
До шинку я ні за які гроши
Не вступив би, бо мені здавалось,
Що там зараз хтось мене пізнає
І спитає: „Де мій хлопець дівся?“

„А в шинку мені було потрібно
Взяти ще горівки повну фляшку
Косарям. Ось попросив я Леся:
„Нуко, мой, візьми у мене грош
Йди в шинку, там полишив я фляшку.
Заплати шинкарці за горівку,
А я тут на тебе зачекаю“.

„Лесь привик мене від давна слухатъ.
Гроші взяв та до шинку потягав,
Та як лиш від мене відвернувся,
Мене хтось мов прутом з заду вдарив.
Вдарила така страшна трівога,
Що я, міцно заціпивши зуби,
Натиснув на голові крисаню
І дмухнув дорогою що духу.
Я не біг, хоч чулося—летів би,
Але йшов і йшов, не оглядався.
Не було думок ні тямки в мене,
Лиш перестраху чуте шалене.
І я йшов і йшов, не оглядався,
Аж у груди духу вже не стало.
Аж дійшовши на край Ясенова,
Сів на камени я край дороги
І тут Леся дожидав старого.

Надійшов він десь за пів години.
„Вибачай,—сказав мені,—небоже!
Троха там загутався в шиночку,
Людьку запечи була потреба.
А ось на тобі твою горівку“.

„Взяв я фляшку, і мене скортіло
Випити її хоч половину,
Аби в серці хробака залляти.
Ta як тілько відіткав я корок
І до шийки ротом прихилився,
Щось таке вдарило на мене,
Що з відразою та жахом мало
Я ту фляшку не пустив на землю.
Ta отямившися на хвилину,
Лесеві я дав її й промовив:
„На та випий!“ Але більш ні слова
Я не міг тоді йому сказати.
Тілько знаю, що від тої хвили
Я горівка вже не мав у роті.

„Я зарікся того дня ніколи
На Черемош більше не ходити,
Ні дараби більше не гонити.

„Так прожив я дві чи три неділі
Дома при роботі господарській.
Ta коли в неділю коло церкви
Я почув, що повінь у вівторок
Будейти, хоч се звичайнє діло,—
Щось мене торкнуло в саме серце.
І я не міркуючи нічого,
В понеділок досвіта зібрався

І з сокирою пішов у Жабе.
Там покликав Леся я старого
І ми в двох пішли аж на Дземброню,
Тай давай дарабу лаштувати.
Злаштували, переночували,
А в вівторок повені діждавши,
В низ рікою ми її пігнали.

„Не було турботи ні грязоти,
Тілько як ми вже до Ясенова
Наблизилися до того місця,
Де в ріку на бистрині глубокій
Із дараби зсунувся хлопчина,
Знов мене обхопила трівога,
І я пильно в воду став глядіти,
Чи не вирне з неї потопленник.
Але шумно гнала бистра хвиля,
Клекотів Черемош під скалою,
А даара сунула стрілою,
Ta хлопчини ні сліду не видно.

„І почав я між керманичами
Де в кого розвідуватъ помалу,
Чи не бачив хто дня того й того
Втопленого низше Ясенова.
Ta ніхто не міг мені сказати.
А вертаючи із Кут до дому,
Я почав також у Ясенові
У шинку чи де буда на дорозі
Звідуватъ по троху у прохожих,
Чи в кого тут хлопець не втопився.
Ta ніхто не міг мені сказати,
І мій страх помалу став минати.

„Ta бо не минуло мое лихо!
Як бувало де з ким посварюся,
Жінку вдарю в злости чи дитину,
To ануко завше тої ночи
Мені сниться, що плину водою
І сидить у мене на дарабі
Той сам хлопець скулений і тихий
І глядить у каламутну воду,
І помалу із кінця дараби
Босі ноги в воду опускає,
Потім обернувшись на дарабі,
Між ковбаками черевом лягає,
За ковбаки вчепившися руками,
Звільнна в воду тіло посуває,
Тоне в хвилях, тілько з хвиль до мене
Кілька раз руками замахає.
Були ночі ті страшні для мене,
Весь день потім я ходив марктній,
Щось неначе ссало в мене душу,
Що я гріх свій відкупити мушу.

„Вибраясь я до сповіди святої,
Панотюю, що був тут перед вами,
Розповів усю свою пригоду,
Правда, дещо троха промовчавши.
Панотець подумавши, говорить:
„Що-ж, небоже, я не можу знати,
Чим би ти тут міг бути винуватий.
Адже хлопця в воду не зіпхнув ти.
Що не остеріг його перед водою,
Се не гріх ще, бо не міг ти знати,
Чи він ліпше воду ту не знає.
А що страх тобі такий діймає,
Я на те не вмію ради дати“.

„Так прожив я рік один і другий,
Часто забував свою пригоду

І не чув уже страху ніколи
Пливучи побіля Ясенова.
Ta ось трафилося мені лихо,
Що я дома за якусь дрібницю
Дуже всердився і в пересердю
Тяжко та побив свою Марічку,
Що водою мусів відливати.
Не заслабла жінка з тих побоїв,
Ta я ніч мав після них страшну,
Bo мені приснився знов Черемош
Каламутний, хлопець на дарабі,
Його втоплене у бистрих хвилях
I його лице таке трівожне,
Mов би помочи благав від мене.
„Рештую ночі я провів безсонно
I надумався відбути покуту,
Перейтися пішки до Сучави
I там гріху свого сповідаться.
Ta не мав я щастя у Сучаві.
Трафиз на священника старого,
Що спішився і невважно слухав
Ta нерадо сповіді моєї.
Ta коли скінчив я свою сповідь,
Він сердито обізвавсь до мене:
„Глуший Гудуле, се все дурниця,
Що тобі до голови приходить.
Сповідай мені гріхи достотні,
A не привиди та сні пяницикі!
Певно ти над міру випиваеш,
Tому й сни такі погані маєш“.

„Не признається я тому попові,
Що вже кілька літ не плю горівки,
Ta не ждучи в нього розгрішіння,
Я перехрестився й віддалився.
I була мені тут довша пільга,
Bo в житю я більше пильнувався,
Здерживав свій гнів та пересерде,
I з сусідами миром держався.
Aж коли моя Марічка вмерла,
He проживши й десять літ зо мною,
Я побачив знов у сні хлопчину,
Що з водою махав мені рукою.
Знов тоді пішов я до Сучави,
Tой раз там застав черпя старого,
Що спокійно вислухавши сповідь,
Ot таке сказав до мене слово:
„Синючку, коли усе по правді
Ti сказав ось тут передо мною,
To даю тобі я розгрішінє,
Хоч ти Богу сам не знаю за що.
I не завдаю тобі покути,
Bo ти сам себе в грісі не знаєш,
Sam собі покути накладаєш“.

„От таке я виніс із Сучави,
I було мені від того часу
Двацять літ житя у праці й труді.
Двацять літ тих ви мене, панотче,
Знали, то й не буду вам казати,
Що прожив я без гріха тяжкого,
Хоч то чоловік і не безгрішний.
Aле не було й одного року,
У якім би втоплений хлопчина
Нічю в сні мені не появлявся,
Mов невтишений докір сумління.
„Ta отсе два тижні тому буде,

Як в останнє плив я до Вижниці
I перепливав попід стрімкій
Склі, що понизше Ясенова,
Я побачив, як з води брудної
Висунулося щось сніжно біле,
Mов рука дитяча невелика.
Ta рука один раз, другий, третій
Вирнула з води, мов купка піни,
A потім здалось мені, що крепко
Кінець керми моєї вчепила.
Я почув, я керму щось черкнуло,
I мене мов вхопило за серце.
I мені відразу ясно стало,
Що мені не довго смерти ждати“.
Ot таке нам розповів Микола,
I не знав я, що йому сказати¹.
Ta мовчали також і сусіди,
He було між нами розговору,
Iтиша стояла довгу хвилю.
Aж ось найстарший віком з присутніх,
Юра Рахманюк, от так промовив:
„He в образу де тобі, Миколе,
Aле як зайдло вже на бувале,
He прогнівайся, коли згадаю,
Як провів своє ти парубочтво.
He скажу, аби ти був ледацьо,
Aле був ти гордий син богацький,
Краса й слава поміж парубками.
Tілько кров була горяча в тебе
I були над міру дужі руки
I душа над міру напаслива.
He було в селі такого газди,
Щоб ти з ним у сварку або в бійку
He зайшов за будь яку марницю.
Sam я теж зазнав руки твоєї,
Ta нехай се йде з тими часами!
He скажу, аби ти вдався в дедя,
Bo твій дедко був спокійний газда,
I не знаю, чи не через тебе
Передчасно він зйшов зі світа.
I не знаю, чи ти вдався в маму,
Bo вона була газдиня чемна
I тебе женила в добром роді.
Aле в тебе щос було з опришкою,
Що не знає стриму ані тими,
Aби тілько злість свою зігнати
I на своїм ворозі помститься“.
Важко від тих слів зіткнув Микола
I сказав: „Спасибі тобі, Юро,
Що згадав ти ті часи страшнії,
Які я прожив мов у тумані.
Мало що з них мені доси в тямці.
Te лиш доси добре памятаю,
Як мене перед моїм вінчанем
Mоя мати у своїй коморі
На колінах із слізми благала,
Aби я не збиткував ніколи
Tu Марічку, що вона для мене
За дружину вірну обібрала“.
„He гаразд ти й з нею жив, Миколо.
Перший рік або два перші роки,—
Mовив далі згадуючи Юра.—
Tак було не раз, що прибігала
Tвоя жінка аж до мене сночи,
Vід твоїх тікаючи побоїв.

І не раз мені впадала думка:
 „Цес напевно не добром закінчить!
 Знайде смерть собі безчасову
 З топірця, або на шибениці“.
 „Бог з тобою, Юрі!—скрикнув з жахом
 При тих Юрініх словах Микола,
 І перехрестився весь тримтячи,—
 Знаєш, часом і мені самому
 Щось таке на думку приходило.
 Та було тверде серде в мене,
 Що не знало струмі ані впину“.
 Та спокійно мовив далі Юрі:
 „Прийшов стрим тобі і впин відразу,
 Бо відразу ти устаткувався,
 Пити перестав та забічичтъ,
 З ворогами якось позднався.
 Се мені було на вдивовижу,
 Бо не знову я про твою пригоду,
 Про яку тепер нам розповів ти.
 Розумієш ти її значінє?“

„Не в догад мені ще якось, Юрі“,
 Тихим голосом сказав Микола.

„Ось послухай моєї пригоди,
 Що мені ще в літах хлопчик
 Трафилася,—може й твоя власна
 Тобі стане май зрозуміліша.
 Мав тоді я вісім літ чи девять,
 А тебе ще й не було на світі,
 Як одного теплого літнього
 Дня ми хлопці із верха свого
 Захотіли збігти в долину,
 Аби в Черемоши покупатися.
 Захотіли, зараз і побігли.
 З верха в низ не тяжко було збігти,
 Другий верх ми перейшли помалу,
 А з верха побачили в долині
 Черемош як срібну гадюку.
 Під верхом лісок був невеликий,
 Сей ми перебігли дуже живо;
 А з ліска вела крутая стежка
 Стірмко в низ зеленою лукою.
 Потім треба через яр глубокий
 Перебратися на другу леваду,
 Перелізти кілька перелазів,
 Перебіти почерез дорогу,
 Пере скочити ще два потоки,
 А потому з берега стрімкого
 На зарінок—тут уже і купіль!

„Враз зо мною бігло вісім хлопців,
 Майже всі були від мене старші.
 Як лише ми добігли до потока,
 Хлопці чуючи ріку вже близько,
 Закричали і побігли чвалом.
 Та я, скачучи через потічок,
 Скочив так незвично, що натрафив
 На сухий безлистий корч терновий.
 Тут я скрикнув від острого болю,
 Бо тернова шпичка величенька
 Бвилася мені в пяту порядно.
 Зразу я не заважав нічого,
 А хотів лише дігнати хлопців
 І підбіг за ними кілька кроків.
 Але тут почув, що від гиляки
 Відламалася тернова шпичка

І застягла у пятирі у мене.
 Се була мені не першина вже.
 Я таких тернів уже не мало
 Мав в ногах гуляючи босоніж
 По ярах та греготах зарослих.
 Знав я, що робить в такому разі,
 І не кажучи нікому й слова
 Сів на муріжку посеред стежки,
 Виняв голку, що мені в сорочку
 В пазуху вstromляла завше мама
 З ниткою, аби як що подреться,
 Зараз міг на собі я захищти.
 Я присів, пяту свою оглянув
 І побачив, що тернина влізла
 Геть у мясо і при самій шкірі
 Заломалася зовсім гладенько,
 Так що пальцями ніяк не вхопиш.
 Тут спокійно я пяту послинив,
 Виняв голку і продовбав шкіру,
 Поки вістрим голки не заважив
 За конець тернини, й розхитавши
 Не підтяг її, щоб було за що
 Пальцями вчепить і витягнути.

„Кілько хвиль я порався з ногою,
 П'ять чи десять, я не міг і знати,
 Та мої товарищи за той час
 Перебігли і луку й потоки,
 Перелізли через перелази,
 Розложилися всі на зарінку,
 Сорочки та гачі посыдали
 І з веселим криком та сміхами
 Плюсокотали вже у срібних хвилях.
 Плюсікт той я чув уже здалека
 І я, біль забувши невеликий,
 Біг що духу почерез леваду¹,
 Аби лиш до купелі допасті.

„Ось уже я вибіг на дорогу,
 Коли чую, здалека від Ільбя
 Крик надноситься понад рікою:
 „Сокотіться! Геть з води! Ратуйте!“
 Се мабуть кричали різni люди,
 Та не чули окріків тих хлопці,
 Що в різі купалися весело.
 Та я вчувиши крики, зупинився,
 Глянув у той бік, відки кричали,
 І побачив раптом, як рікою
 Понад досі чистою водою
 Вал котився живтий, каламутний
 Заввишки, здавалося, на хлопа,
 Несучи ковбаки, тріски й гиляки,
 Шумлячи та ревучи страшенно.
 Вал котився скоро наче вихор,
 Здіймав воду рівно з берегами,
 І я бачучи те дивне диво,
 Закричав до хлопців: „Мой, тікайте!“

„Та вони за шумом не дочули.
 Ще хвильина й вал той надкотився
 Понад них, і щезувесь зарінок
 І все шмате і всі хлопці разом,
 Ніби їх і не було ніколи.
 Я лиш сам один із них лишився,
 І мені відразу ясно стало,
 Що як би не терен той, що в ногу
 Мені вбився і спинив на хвилю,

¹ На боці дата: 7/IX.

Був би я загинув враз із ними.
 „От таке ѿ твоє було, Миколо!
 Як би не той хлопець в Ясенові,
 Що мов на очах тобі втопився,
 Був би ти розпився ѿ розпусти вся,
 Був би може десь погиб у бійці,
 Або в криміналі опинився¹.
 Так оповідав старий той Гуцул,
 І словам його я здивувався,

Бо здалисъ вони мені мов ясний світич
 Що розsvічує нічну темряву².
 Вже стемніло, хоч не студенило,
 І сини внесли Миколу в хату,
 А нас всіх просили до вечери.
 Всі ми там і переноочували,
 А коли ми рано повставали,
 Спав Микола на своїй постелі
 Тихо та спокійно, без дихання,
 Бо вночі заснув сном непробудним.

Писано до рядка 375 на початку 1907 р., а докінчено в Криворівні в дд. 5—7 вересня 1913 р., а рядки 798—816 дописано д. 15 вересня 1914.

Подав *Михайло Возняк*.

¹ Далі перекреслені оцих п'ять рядків:

Я гадаю, що не був то хлопець,
 Але був лише тобі самому
 Видний та дітклівий палець божий,
 Що відвів тебе від злой стежки
 І поміг тобі жите свое направить.

Цим кінчиться текст із 1913 р.

² Далі є знак пропуску, але пропущені рядки або не дописані, або написані на окремій карточці, загубились.